

JÁNOSI ZOLTÁN
Szécsi Margit keze

Úgy néztem magamra mindig,
 ahogy csodára nézni illik,
 csodára, az ember fiára,
 kezeire nyírott hajára.

Alkothat-e galaxist az ember? Ha a világ materiális természetét nézzük, aligha, de ha a szellemiekre tekintünk, akkor már korántsem ilyen egyértelmű a válasz. A művészet és a tudomány is galaxisokat teremthetnek, amelyek orientálnak, mértéket adhatnak értelmünknek, és lakóikká is fogadhatnak bennünket. A költészet erejéből bizonyos, hogy telik ilyen galaxis-alkotó képességre, s bizonyosság számomra az is, hogy a huszadik század második fele magyar lírájának az egyik legpompásabb világmindenséget felépítő költője Szécsi Margit volt. Pedig származása, életkörülményei, történelmi kora jóval inkább a porszemek közé, porszemsorsra kényszerítette volna, nem pedig kozmikus építkezésre.

Szécsi Margitban a belső erő és az őt a szülei – Szélig Ferenc műbútorasztalos-mester és a 103 évet megélt Pálfi Margit – részéről körbeölelő szeretet igen hamar szárnyakat növeszt a szegénységből. József Attila szavait idézve, „hétszer szüli meg” azt a szárnyas akaratot, amely a „strandokra” ment angyalok helyett fölemeli, egyre magasabbra viszi a porszemek közül az egykori kislányt, s majd ezeket a szavakat lélegzi ki a Történelem helyett is az ajkain: „Szárnyaink legyűrjük a vonzást. / Isten velünk. / Madári csontokkal bordás / mellkasunk s az égi aranyház. / Emelkedünk” (*A repülés géniusza*).

Mert igen sokszor a Történelem helyett is lélegeznek a szavak. Mert volt itt véres, fekete parancsa a Történelemnek a világháború előtti, majd az azt túlélő ember, köztük a még jóformán gyermek Szécsi Margit számára is. „Az adót nem bírtuk fizetni. Jöttek a végrehajtók, elvitték az ágyat... Egyéb nem volt, csak a priccs meg a gyalupad.” „Télen, a hidegben két sült krumpli volt a zsebemben, az melegített” – emlékezik. A gyermekkor színes forgatagából, álmaiból, az apa asztalosműhelyéből, az iskolák virágos udvaráról, a korai csavargások vad szabadsá-

gából, a gyermekkorból épp kinőtt Szécsi Margitot hamar a sors üszkösebb arca felé fordító Történelem előbb világháborús fegyverropogással, aztán az ötvenes évek test- és lélekgyilkolásával, majd 1956-ban a lelkére rárobbantott Hazával roncsolta, fojtogatta. Végül a diktatúra betonfalaira festett üzenetekkel adta ki számára a parancsot a „Hogyan élj?”; a „Miképpen maradhatsz itt az Ember fia?” kérdéseivel való folytonos szembesülésekre. De az Idő igen korán megkapta Szécsi Margit szájából a választ. Ami nem lehetett más, mint alig száz évvel korábban Európa legbátrabb vagányáé: Petőfi Sándoré. Akire Szécsi Margit, még 1956 előtt, saját önarcképét is a Petőfiére festve, egyszemélyes indulójával így emlékezett: „Dörög halál-légió, / űztök engemet elébe, / vérző mellem szegényes / rózsahadaknak vezére. // [...] Arkangyal-vállam sovány, / arkangyal-vállam sovány. / Szívem: a zsúfolt haza. / Nincs ennél nagyobb magány. // Eltiport énekek / haldokolnak a mellemben. / Senkise hal meg helyettünk, / senkise hal meg helyettem” (*Petőfi*).

A halálra szánt légió élén, a hazugság „trombitáit összesöprő” elszántsággal, „Betlehem-bluest” dúdolva, derékig, majd nyakig gázolva a „Vadak jegyében” – szemben a „Nagy Virágvágó Géppel” – így állt vers-seregei élére Szécsi Margit a szabadság és a tisztesség szabadcsapatát vezető modern Jeanne d’Arc-öltözetben, egy életellenes létben: a „fölsleges fájdalomak korában”, mindvégig tiltakozva, mindhalálig lázadva ellene. Hol versekben, hol kézzel írott s a hatalomnak feladott levelekben, hol nyilvánosan elmondott szavakban. Az ország és Európa teljes sorsára nyitotta rá lelkiismeretét és tehetségét. Személyes élete és ügyei fölé kezdettől odaemelte az „ember” és „a haza” jelszavait, és ez a fogalompár egyszer s mindenkorra eligazította az árulók között, a történelmi káoszban, a sebeket termő időben. Hiszen ezt tanulta az apai asztalosműhelyben, az életükkel a hazát és a szeretetet szolgáló munkások, a szorgalmas és tiszta fejű emberek: az asztalosok, a képfestők, a varrónők, a kovácsok s más iparosok, a gyári robotolók; a boltgárkertészek, a magyarok és a szabadságra villogó szemű cigányok között. Ezt tanulta anyjától, apjától, nagyszüleitől, a Munkásotthon dalárdájától, a teljes világteremtést felidéző ünnepeiktől. „Emlékszem én a szeretetre és tudom: ennél több nem juthat ki az embernek. És hálás, meg boldog vagyok, hogy ilyen gyönyörű gyerekkorom volt. Mert szerető szüleim és nagyszüleim éppen nekem jutottak!” „A pince-

Elhangzott 2018. május 28-án, Szécsi Margit 90. születésnapján, Pestszentlőrincen, az életműre emlékező kiállítás megnyitójaként.

lakás-műhelyben mennyezetig érő karácsonyfánk volt. [...] Karácsonyfáinkon a Világegyetem lakozott, csillagképekkel, állatsereglet-űző és pásztoroló tömegekkel, ölelkezőkkel s felkelőkkel. Ha akkor kipuhtul a Föld: újra népesítette volna képzeletünk.” S ezt tanulta később Zugló, Pest iskoláiban, dunapentelei segéd munkásként, majd Pécsen, s ismét a fővárosban, az örökké a lázadó igazságot a lelkükben dédelgetők között forogva, a „fényes szellők” nemzedékének a világot holnapra csak azért is megforgatni akaró lendületétől. S ezt tanulja anyósától és apósától is, a szentlőrinciekhez hasonló módon kifosztott és megalázott falucskától, Felsőiszkáztól, s erre ismer rá Nagy László bajvívó erejében is. Ennek a mindkettejüket formáló erőnek a tükrében ismernek igazán egymásra, és ebbe szeretnek belehalhatatlanul. „Csak meg ne halj, csak meg ne haljak, / csak el ne vássunk túlkorán, / arany sarkantyúk a világon, / az isten vágató lován” (*Arany sarkantyúk*) – dúdolja Szécsi Margit Nagy Lászlónak, aki, mikor lerajzolja Szécsi Margit tollat fogó karsú kézfejét, a párizsi, lázadó lelkű leány: Jeanne-Marie kezét remekműű versbe foglaló Arthur Rimbaud szimbolizáló erejét is meghaladóan mutatja meg ebben a kézben, majd a zászlóval kezében paripára ültetett Szécsi Margit-rajzában az el nem porladó, a ki nem irtható nemzeti küldetést. Balassi kopjafogó, Zrínyi Miklós pennát és szablyát egyszerre markoló, Petőfi *Nemzeti dal*t fogalmazó harcos kezét és a magyar történelem sorssal viaskodó elszántságát.

A korban üldözött emberségről Szécsi Margit összefoglaló nagy tanulságokkal így adott beszámolót az Ember fia teremtőjének: „A színjátzó vadászatot / Urunk, töröld le. / Ne zengjünk a nagy Körmosolyhoz / odagyötörve. // Arany irhánkkal a mohók / vágya beteljen. / Legyen elég a szőr, a vér – / Lelkünk ne kelljen. // [...] / Lehessen a Vadak jegyében / rohanni árván. / Órizz minket a gyalázat / galaktikáján” (*Vadok jegyében*).

A föld egyik felén eluralkodott és akkor még legyőzhetetlennek látszó „gyalázat galaxisa” ellen Szécsi Margit költészete új galaxis építésébe fog. Ezt a galaxist lázadó, büszke gondolatokból, a tiltakozás bátor üzeneteiből, az Ember fiának sorsát egészében és tisztaságában látni akaró bizalmából s szellemének a teljes lét értelmét átvilágítani képes erejéből építi fel lelkében. Majd lefordítja magyar nyelvre, és verseiben a nemzet közkincsévé teszi. Olyan világot teremt az elrontott helyett, amelyben méltóan lehet

alkotni, amelyben érdemes élni, s amely a vasfüggöny mögött is – mert onnan a kozmikus történelembe szabadulva – diadalmasan sugározza szét az ember küldetésének legékesebb vonásait. Így lesz Szécsi Margit egyszerre költő ezen a földön és „költő a Holdban”, a „liliomos bolygó” és a „kavics-repülő” álmodója és a „csillagos Golgota” énekese is, aki a „félbe maradt szívárvány” helyett teljeset akar.

Szécsi Margit a Tóth Erzsébettől méltán „vers-katedrálisoknak” nevezett hosszabb verseiben s rövidebb munkáiban: dalaiban, sőt anagrammaiban is egy kontraszt világegyetemet teremt a tönkrezúzott közép-európai és hazai léttel szemben. Ellentörténelmet sugároz az elvadult történelem vérben forgó szempárja elé, szelíd kezének tollat emelő mozdulatával leleplező és egy kor szégyenét feltáró tükröt tart az új nagyúri hatalom énképe elé és szolgálóinak szeméhez. Ebben a másik, az „igazi” galaktikában a barátságok, a jóra szövetkezések tündöklő halmazából állnak össze gyönyörű szerkezetű bolygók. Az ember valódi érdekeiért elvégzett tettek, megalkotott művek lesznek körülöttük a napok és a holdak, a föld alól is kiemelt, a jeltelen temetőkből is fényre vont igazi emberi értékek válnak a csillagokká. A sötét és rideg résekbe világító tekintetek fényesednek törhetetlen lámpásokká, és a humánus: a gonosz elleni küzdelem lesz közöttük a gravitáció. Az $E = mc^2$ törvénye pedig, példázva, hogyan lesz a szavakból erő, e tiszta üzeneteket meghallók sokaságából kihajtó, a történelmet és az embert újraképezni akaró energiáknak a rendszerváltozásig s még tovább hullámzó korpuszskuláiban lüktet tovább.

Íme, ott van a Kondor Béla-üstökös, ez itt az Illyés Gyula-csillagzat, az ott a Bartók-napsütés, erre pedig a Csoóri Sándor-, a Huszárk Zoltán-, a Molnár Edit-sugárzás bővülése látszik, amott pedig a Nagy László- és a Heisenberg-fényözön. Ez a Faragott Somfatejút, a Fekete Gitár-égőv – mutat fel a költőnő keze izgalmas galaxisának egy-egy terepnumára. A fél világot zsarnoksága alá gyűrő Rémületben egyetlen kéz, Szécsi Margit tollat tartó kicsike keze a legpontosabban jelöli meg ennek az új galaktikának a középpontját is. Ez a fókusz nem lehet más, mint Magyarország, és abban egyetlen szó: a *szabadság*. Innen, e hazából indulnak el, és ide is ereszkednek vissza e kozmikus szárnyalás asztronautái: a gondolatok, a hűségek, a kiáltások, a tiltakozások, a tagadások, a zendülések, a barátságok és a szerelmek szkafandereibe öltözött versek, hogy tanúsítsák, tudatosítsák

Szécsi Margit Szigligeten, 1977-ben (fotó: Nagy András)

újra és újra: „a haza – még mindig – nem eladó!” S az ember, e földi fókuszban most a magyar ember s annak „elherdált fényes nemzedékei” pedig nem játékszerek, a történelem próbababái, ólomkatonái, tömegével letaglózható barmai, örökké félreüthető sakkfigurái: a történelem nyomorultjai, hanem maguk a csodák. Igen, az Ember fiai. S ekként kell nézni rájuk, óvni és szeretni őket és a hazájukat ebben a mindig személyre *is* szabott történelemben és a személyenként *is* megkapott felelősségtudatban. „Verseim az örök külvárosból jöttek fel az emberi jussért, hozzájárulni az egyetemeshez – írja a költő 1984-ben. – Tündér biztonsággal lebegve a golgotai porzenitben: megsejtek és megítélni áhítok mindent, ami bennünket nem szeretni, de megalázni, felhasználni, idomítani akar – mindent, ami szárnyakat tarol. Hazám a porból-való ének.”

Így szól a versekben visszhangzó, s később (2005-ben) a Magyar Örökség Díjával is elismert, poézissé ragyogtatott Szécsi Margit-etika, a költeményekben „kivirágzott kéz”. Így szólt már a szegénység partjairól a halhatatlanság kozmosza felé kötéláncosként lépkedni kezdő Szécsi Margit ajkán is. Ez csillogott a szájához emelt jászolbeli szalmaszál végén, amelyen át kamaszkorától fújni, alkotni kezdte ennek a szuverén galaxisnak a „Szent Búborékát”: kozmikus nővé szeretetét. Amely már évtizedekkel ez-

előtt (1975-ben) a modern, a mainál is jobb Európa látomásából üzent a szűkebb szülőföldjén cseperedőknek: „Európa a gondolkodó és előre tekintő emberben van. A humánus tervezőkben és a humánus cselekvőkben. [...] Az európai gondolat József Attilában van és a pest-szentlőrinci olvasóköri asztalosában, aki hasznosítja a nevezett felismeréseit. [...] Szeretném, ha gyerekkorom hagyományait, a nagy proletár-udvar ösbölcső-jellegét látnám megújulni, persze a szegénység nélkül. Az édesanya-udvart, ahol minden ember-

nek egyenlő esélye van, ahonnan el lehet indulni, legkisebb királyfiként, ahol minden ifjú ember szentség és reménység.”

S most lépünk közelebb galaxisának itt, e kiállításon az utókor részéről kiválóan rekonstruált modelljéhez, hallgassuk szavait, figyeljük arcának vonásait, amelyek születésének kilencvenedik évében is éppen olyan elevenek, mint amikor a szentlőrinci gyermekkor elemi vágyait megidézve papírra vetette küldetésének eleve a Logoszra, a világ világosságára néző elemi vonásait: „Mi volt a leggyönyörűbb ifjúságom éveiben? – kérdezi. – A világosság. Mit nélkülöztem volna legjobban? A világosságot. Kicsiny házakban élt a lakosság, a nap akadálytalanul tört be az ablakon, ajtón, a fásszín vén deszkafalán... [...] Még télen is fényesség volt. Nem tudok emberéletre nagyobb büntetést, mint szegénynek lenni hidegben és sötétben.”

Szécsi Margit hideg és sötét ellen pörlekedő élete és költészete nagyszerűen igazolja: a tiszta lelkek és a figyelmes arcok fényében jár jelenünkben is. S a múlhatatlan ifjúság nevében ugyanazt kiáltja felénk, mint legelső verseinek egyikében: „Vigyázz – a kilincsek mögött / megesznek dúsgazdag rabok. / Kifent, ezüst fényezetés / pengéje alatt álmodok” (*Kifent, ezüst fényezetés*).

Álmodjon még sokáig bennünk, innen kilépve is, Szécsi Margit öröksége!